

Pomen kulturne dediščine na Solčavskem

Tajda Jerkič, Pika Kristan, Tina Mlinarič

Območje Solčavskega je podvrženo številnim oblikam institucionalnega varstva kulturne dediščine. Med drugim je stičišče štirih varovanih kulturnih krajin: Logarska dolina, Robanov kot, Matkov kot in Podolševa; prvi dve območji imata tudi status krajinskega parka. Te oznake pričajo o formalnem priznavanju bogate naravne in kulturne dediščine tudi na nacionalni ravni. Kot institucija, ki na Solčavskem opredeljuje in varuje kulturno dediščino, deluje Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, območna enota Celje (v nadaljevanju ZVKDS OE Celje). Za njeno varovanje pa je na Solčavskem pomembno tudi delovanje domačinov, ki ostanke preteklosti razumejo drugače kot ZVKDS OE Celje – kot zapuščino in predvsem skozi prizmo bivanja. V prispevku se osredinjamo na stavbno dediščino oziroma zapuščino in na razumevanje tako vidika ZVKDS OE Celje kot domačinov. Pokažemo, kako različno razumevanje vpliva na različne prakse ohranjanja ter zakaj in kako lahko bivanje na območju zavarovane kulturne dediščine predstavlja breme. V zaključku podamo nekaj predlogov, oprtih na pričevanja domačinov, in sicer za soustvarjanje praks varovanja, samooskrbe in izobraževanja ter posledično učinkovitejšega sodelovanja med domačini in ZVKDS OE Celje.

Kot študentke etnologije različna razumevanja kulturne dediščine in morebitna trenja med njimi podajamo z oddaljenega pogleda in se pri tem držimo pravil znanstvenega preučevanja. Dediščino namreč lahko preučujemo znanstveno ali strokovno. Prvo teži k temu, da teoretično znanje o njej postavi v kontekst in tako prek raziskovanja odkriva nova spoznanja, strokovno preučevanje pa posreduje znanje v prakso, ne prinaša pa novega.¹ Že znotraj etnologije se vzpostavlja razlika med znanstvenim in strokovnim pristopom, prihaja pa tudi do različnih razumevanj dediščine. Cilj našega prispevka tako ni presoja, kaj je »prava« dediščina ali način njenega vrednotenja, temveč kritična refleksija vzrokov trenj med različnimi akterji.

1 Rajko Muršič, »Uvod: h kritiki ideologije dediščinstva ter slepega enačenja znanosti in stroke.« V: Jože Hudales in Nataša Visočnik, ur. *Dediščina v očeh znanosti*. Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Ljubljana 2005, str. 10.

Preteklost v rokah sedanjosti

Skoraj štirideset let stara opredelitev dediščine, ki je bila sprejeta na britanski nacionalni konferenci – torej tistih elementov kulture, ki jih je prejšnja generacija ohranila in predala sedanji in kar si slednja prizadeva ohraniti za prihodnjo² – še danes velja za večinsko razumevanje kulturne dediščine. Pri tem je pomembna tudi opredelitev organizacije UNESCO iz sedemdesetih let 20. stoletja. Ta je pozornost na dediščino usmerila v času po razdejanju druge svetovne vojne.³ Zaradi strahu pred »uničevalskimi vojaškimi stroji sodobne civilizacije«⁴ je postala potreba po simboli in materialni prepoznavnosti skupnosti vse aktualnejša in tako je kulturna dediščina postala vrednota, ki obstaja znotraj okvirov institucionaliziranega družbenega reda oziroma v merilih države.⁵

Status kulturne dediščine se vzpostavlja retrogradno – kar danes razumemo kot dediščino, so bile v preteklosti (zgoj) prvine spreminjajočih se snovnih in nesnovnih bivalnih okolij, praks, verovanj ipd., v sodobnosti pa so prepoznane kot družbeni in kulturni elementi, vredni ohranjanja. Pomen dediščine tako projiciramo v preteklost, izbira njenih elementov pa je vedno arbitrarna, določena glede na (ideološko) predstavo o tem, kaj je vredno ohraniti – dediščina namreč ni nekaj »danega«, »objektivnega« ali »naravnega«, temveč je zmeraj stvar dogovora, kar je tudi razlog mnogih trenj pri razumevanju, kaj je in kaj ni dediščina. Z dediščino posredujemo preteklost v sedanjost in spreminjamo njen kontekst, kar pomeni, da je vselej odvisna od potreb sedanjosti.⁶ Varovanje dediščine lahko razumemo kot odziv na travmo zaradi hitrih in velikih sprememb ter kot strah

-
- 2 Božidar Jezernik, 'Preteklost in dediščina.' V: Jože Hudales in Nataša Visočnik, ur. *Dediščina v obeh znanosti*. Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Ljubljana 2005, str. 11.
 - 3 Rajko Muršič, 'Kvadratura kroga dediščine: Toposi ideologij na sečišču starega in novega ter tujega in domačega.' V: Jože Hudales in Nataša Visočnik, ur. *Dediščina v obeh znanosti*. Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Ljubljana 2005, str. 30.
 - 4 Rajko Muršič, 'Uvod: H kritiki ideologije dediščinstva ter slepega enačenja znanosti in stroke.' V: Jože Hudales in Nataša Visočnik, ur. *Dediščina v obeh znanosti*. Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Ljubljana 2005, str. 7.
 - 5 Rajko Muršič, 'Kvadratura kroga dediščine: Toposi ideologij na sečišču starega in novega ter tujega in domačega.' V: Jože Hudales in Nataša Visočnik, ur. *Dediščina v obeh znanosti*. Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Ljubljana 2005, str. 31.
 - 6 Božidar Jezernik, 'Preteklost in dediščina.' V: Jože Hudales in Nataša Visočnik, ur. *Dediščina v obeh znanosti*. Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Ljubljana 2005, str. 19, 22.

pred prihodnostjo – (stavbna) dediščina ima funkcijo »otokov stabilnosti in varnosti v nemirnem morju nenehnih sprememb«,⁷ pomembna je namreč predvsem zato, ker nasprotuje minljivosti, ki je v sodobnosti močno prisotna. Za tak učinek skrbijo institucije za ohranjanje preteklosti, saj jo prek otipljivih ostankov podrejajo sodobnim definicijam resničnosti.⁸

Dediščina je torej predmet konsenza, kar je tudi razlog, da jo različni akterji različno razumejo. Na tem mestu uvajamo poimenovanje zapuščina, ki je od izraza dediščina vrednostno nevtralnější, pomeni pa vse, kar so domačinom zapustili predniki. Čeprav so stavbe na Solčavskem, ki so opredeljene kot kulturni spomenik, podedovane od prednikov in zato predstavljajo dediščino v dobesednem pomenu besede,⁹ želimo razločevati med zapuščino kot domačinskim razumevanjem na eni in kulturno dediščino kot institucionalnim razumevanjem na drugi strani, pri čemer je slednja ovrednotena in podvržena sistematični skrbi države in se kot taka instrumentalizira kot element (nacionalnega in lokalnega) ponosa in identitete.¹⁰ Domačini sicer za poimenovanje kulturne dediščine večinoma uporabljajo izraz dediščina, a zaradi jasnosti besedila pri naslavljanju vidika domačinov v nadaljevanju uporabljamo besedo zapuščina.¹¹ V nasprotju z institucionalnim varovanjem dediščine, se zapuščina nanaša na razmerje med domačini in predmeti (v tem primeru stavbami), ki je pogosto čustveno obarvano. V ospredju je ohranjanje zapuščine, saj z njo vzdržujejo identiteto kraja in skupnosti, ki tam živi. Varovanje razumemo kot skrb za statično »zamrznitev« podobe kulturnih spomenikov in krajine skozi čas, ohranjanje pa kot progresivni proces, pri katerem domačini ohranjajo glavne elemente in pri tem nadgrajujejo zunanjo podobo stavb v skladu s svojimi potrebami in razumevanjem bivanja.

7 Božidar Jezernik, 'Preteklost in dediščina.' V: Jože Hudales in Nataša Visočnik, ur. *Dediščina v obeh znanosti*. Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Ljubljana 2005, str. 19, 22.

8 Božidar Jezernik, n.d., str. 23.

9 Bojan Baskar, 'Avstro-ogrska zapuščina: Ali je možna nacionalna dediščina multinacionalnega imperija.' V: Jože Hudales in Nataša Visočnik, ur. *Dediščina v obeh znanosti*. Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Ljubljana 2005, str. 41, 42.

10 Bojan Baskar, n.d., str. 46-47.

11 Nemara tudi odsotnost različnega poimenovanja prispeva k nerazumevanju dveh načinov ravnanja s kulturno dediščino.

Na Solčavskem imajo oznako kulturne dediščine različni družbeni in kulturni elementi (npr. solčavski govor,¹² čebelarstvo, igranje citer), a se v prispevku osredinjamo na stavbno dediščino. Stavbe, ki so danes prepoznane in varovane kot kulturna dediščina, so bile nekoč pogosto narejene po zgledu preteklih bivališč,¹³ z materialom, ki je bil prebivalcem na voljo za gradnjo. V procesu dediščinjenja¹⁴ se večasih običajnim (torej nezavarovanim) stavbam pripne simbolni pomen unikatnosti, mojstrskosti in iznajdljivosti, ki se uporablja kot orodje za ustvarjanje povezane lokalne ali nacionalne identitete.

Slovenija ima relativno močno tradicijo ščitenja območij naravnih in kulturnih znamenitosti. Prvi poskusi zaščite datirajo že v začetek 19. stoletja, ko je Avstro-Ogrska opredelila predmete, ki imajo vrednost kulturnega spomenika.¹⁵ Leta 1913 je bil ustanovljen Deželni urad za spomeniško varstvo na Kranjskem, predhodnik današnjega ZVKDS, ki ima torej več kot stoletno kontinuiteto. Danes institucionalno varovanje naravne in kulturne dediščine poteka pod okriljem Ministrstva za okolje in prostor ter Ministrstva za kulturo (pod okriljem katerega deluje tudi ZVKDS). ZVKDS v sedmih območnih enotah strokovno in pravno varuje registrirano kulturno dediščino na podlagi zakona, ki upošteva mednarodne konvencije o kulturni dediščini. Register nepremične kulturne dediščine¹⁶ se je na Slovenskem vzpostavil že leta 1991, vendar je vloga ZVKDS postala pomembna nekoliko pozneje, leta 1996. Od takrat dalje se enote dediščine v register vpisujejo po predlogih Zavoda.¹⁷ V register varstva nepremične stavbne dediščine je na Slovenskem območju vpisanih 16 050 enot.¹⁸ Od tega je devetintrideset

-
- 12 Od leta 2020 je solčavski govor vpisan v nacionalni Unescov seznam nesovne kulturne dediščine. Ministrstvo za kulturo, 'Opis enote nesovne kulturne dediščine: Solčavski govor.' Spletni vir: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/DEDISCINA/NESNOVNA/RNSD_SI/Rzd-02_00083.pdf (pregledano 10. 4. 2021).
- 13 »Saj, tukaj gor je bil Knezovi, je bil gradbenik in so vse hiše naredili po enem vzorcu. Pa to verjetno še vi veste vse, da so stare kmečke hiše imele enak razpored sob.« Marjana Vršnik, intervju, Robanov kot, 25. 9. 2020.
- 14 Bojan Baskar, 'Avstro-ogrski zapuščina: Ali je možna nacionalna dediščina multinacionalnega imperija.' Bojan Baskar, n.d., str. 42.
- 15 Vito Hazler, 'Protection and Presentation of Cultural heritage in the Triglav National Park and in Regional and Landscape parks in Slovenia.' *Etnološka istraživanja*, let. 15, Hrčak 2010, str. 53.
- 16 Register kulturne dediščine sestavljajo trije deli – register nepremične dediščine, register premične dediščine in register žive dediščine.
- 17 Ministrstvo za kulturo, 'Register kulturne dediščine.' Spletni vir: <https://www.gov.si/teme/register-kulturne-dediscine/> (pregledano 9. 4. 2021).
- 18 Ministrstvo za kulturo, 'Iskanje enot nepremične kulturne dediščine.' Register kulturne dediščine. Spletni vir: <http://rkd.situla.org/> (pregledano 10. 4. 2021).

enot lociranih na območju občine Solčava¹⁹ – deset jih je razglašanih za spomenik, preostale pa so varovane v prostorskih aktih.²⁰ Na seznamu so tudi štiri območja kulturne krajine.²¹

Zavarovano območje Solčavskega je rezultat različnih pobud, ki so se zvrstile v preteklosti. Prva organizirana dejavnost na področju varstva dediščine sega v leto 1931, ko so zaradi obiskovanja okoliških hribov želeli zaščititi naravo. Pojavila so se prizadevanja za ustanovitev narodnega parka Logarska dolina-Okrešelj, vendar do realizacije zaradi druge svetovne vojne ni prišlo. Območje je bilo tudi po drugi svetovni vojni na seznamu znamenitih območij, ki so bila z uvedbo novega zakona o varstvu kulturne in naravne dediščine v vrsti za nacionalno zaščito, vendar je trajalo še nekaj let, preden je bila Logarska dolina razglašena za krajinski park.²² Prioriteta varovanja je bila višja tudi zaradi krajinske in ekološke degradacije po drugi svetovni vojni. Leta 1950 so kot naravno znamenitost zavarovali Robanov kot,²³ zavarovanje Logarske doline pa se je uresničilo sedemintrideset let zatem. Tedaj se je pojavila želja po regulaciji v okviru krajinskega parka, ki je izhajala predvsem iz opažanj domačinov. Ker so dolino v osemdesetih letih vse bolj kazili obiski dnevnih turistov,²⁴ je občina Mozirje leta 1987 razglasila krajinski park Logarska dolina. Pri tem je bila pomembna iniciativa lokalne skupnosti, ki je leta 1992 ustanovila podjetje Logarska dolina d. o. o.²⁵ S finančnimi sredstvi, pridobljenimi z vstopninami v Logarsko dolino, so uredili sprehajalne poti, ogradili pašnike, dodali

19 Ministrstvo za kulturo, 'Iskanje enot nepremične kulturne dediščine.' Register kulturne dediščine. Spletni vir: <http://tkd.situla.org/> (pregledano 15. 4. 2021).

20 Navedeni podatki so iz leta 2008 in so za območje občine Solčava najnovejši. Glej Tanja Hohneč, 'Strokovne zasnove varstva kulturne dediščine za območje občine Solčava.' Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Celje, Celje 2008. Spletni vir: https://gis.gov.si/MK_eVRDpredpis/SZ/eVRD_SZ_Solcava_2008_02_00.pdf (pregledano 9. 4. 2021).

21 Na območju Solčavskega so na 103 km² 104 enote naravne dediščine. Tanja Lešnik Štuhec, 'Strategija trajnostnega razvoja turističnega območja Solčavsko 2011–2015 (STRTOS 2011–2015): vizija trajnostnega razvoja turističnega območja Solčavsko (VRTOS) 2011–2015 s pogledom na 2020.' Elaborat, Solčava 2011, str. 40.

22 Tomaž Gerl, 'Načela varstva naravne dediščine na primeru Krajinskega parka Logarska dolina.' Neobjavljeno magistrsko delo. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Ljubljana 2004, str. 2.

23 Vito Hazler, 'Protection and Presentation of Cultural heritage in the Triglav National Park and in Regional and Landscape parks in Slovenia.' *Etnološka istraživanja*, let. 15, Hrčak 2010, str. 51.

24 Sogovorniki so kot najvidnejši poseg omenjali kurjenje in piknike na prostem.

25 Iniciativa je tudi odgovor na nezagotovljena sredstva za upravljanje krajinskega parka ob razglasitvi, eden izmed povodov za ustanovitev Logarske doline d. o. o. je bila tudi nesprejemljiva ideja o gradnji teniških igrišč in igrišč za polo.

Fotografija 1: Logarska dolina v tridesetih letih 20. stoletja. Arhiv Urške Lenar.

informativne table. V tem obdobju se je zaradi nasprotovanja čezmerni turistični aktivnosti neformalno organizirala tudi skupina strokovnjakov s področja varovanja kulturne dediščine, ki je pripravila elaborat o videzu stavbne dediščine ter popisala pomembne spomenike ljudske umetnosti, bivalnih in gospodarskih poslopij, kar je kasneje služilo kot osnova pri pripravi varovalnih aktov.²⁶

Posamezni elementi stavbne dediščine – rezbarjeni detajli, strehe, prekrte z macesnovimi skodlami, stare žage, mlini, kašče, čebelnjaki in mostovži – se povezujejo z načinom rabe kmetijskih površin (pašniki, gozdovi, hlevi), vzorcem poselitve in oddaljenim, panoramskim pogledom na gore v ozadju ter tvorijo štiri zavarovana območja kulturne dediščine oziroma štiri kulturne krajine (Logarska dolina, Robanov kot, Podolševa in Matkov kot), kot jih opredeljuje ZVKDS OE Celje. V njih niso zavarovani zgolj posamezni kulturni spomeniki, temveč celostna podoba območja. S tem se podoba krajine »zamrzne« v preteklem času, pomen varovanja v sedanosti pa sega tudi v prihodnost, saj ideja dediščine zajema ohranjanje za prihodnje generacije. ZVKDS OE Celje skrbi za varovanje statične podobe pokrajine, kuliso, ki se skozi čas bistveno ne spreminja. Zavarovana stavbna dediščina je resda živeta resničnost prebivalk in prebivalcev, pomembna pa je tudi za kultivacijo turistične destinacije, saj je na Solčavskem turizmu ena izmed pglavitnih gospodarskih panog. Po mnenju domačinov turisti v Solčavo ne zahajajo samo zaradi bogate narave, temveč so navdušeni tudi nad ohranjeno stavbno dediščino, ki reprezentira način življenja ljudi v preteklosti, ko so bili neposredno povezani z naravnim okoljem.

Do kod sega varovanje?

Zdi se, da imajo akterji na področju kulturne oziroma stavbne dediščine (lastniki, strokovnjaki, lokalna skupnost in drugi uporabniki) na Solčavskem skupni cilj: varovanje in ohranjanje kulturne dediščine. V nadaljevanju pa predstavljamo, kako lahko različna razumevanja kulturne dediščine oziroma zapuščine vplivajo na različne načine ravnanja z njo.

26 Hazler Papič, Milena, Vito Hazler, Alenka Kolšek, Matevž Lenarčič in Vojko Strahovnik, Naravna in kulturna dediščina Logarske doline, njeno varova nje in razvoj. Tipkopis NC 272/89, I-II, Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine, območna enota Celje, Celje 1989. Glej Hazler Papič, Milena, Logarska dolina. *Varstvo spomenikov: Revija za teorijo in prakso spomeniškega varstva*, let. 32, Ljubljana 1990, str. 288-289.

Pri varovanju kulturne dediščine je pomemben pravnoformalni vidik, ki lahko kulturno dediščino v praktičnem smislu reducira na zakon o varovanju, odloke in raznovrstna dovoljenja ter soglasja. Na tem mestu je smiselno poudariti primer doma na Okrešlju, ki dobro povzame paradoksalno razmerje med pravno-formalno priznanim območjem zavarovane kulturne dediščine in območjem, ki takega priznanja nima.²⁷ Gre za primer nedavno pogorelega Frischaufovega doma, prvotno zgrajenega leta 1876, saj na njegovem mestu poteka gradnja nove planinske koč, do katere imajo nekateri domačini zadržke. Planinska koč je arhitekturno zasnovana v modernjšem slogu in bo »moderna, sodobna in ekološko varčna koč, ki bo zadostila vsem novodobnim smernicam in trendom gradnje koč v Alpah«,²⁸ s tem pa ne sledi zgledu »tradicionalne« gradnje koč na planinah in v nasprotju s pričakovanji domačinov ni podobna stari koč. Okrešelj je pomemben prostor zaradi izjemne narave, kar je bilo ugotovljeno že leta 1931, ko so potekala sicer neuspešna prizadevanja za ustanovitev narodnega parka. Kljub neformalno priznani naravni in kulturni izjemnosti območja ta nima pravno priznanega statusa, kar pristojne institucije omejuje pri podajanju pravno veljavnih mnenj. Gradnja nove planinske koč na Okrešlju zato tudi ni podvržena enakemu režimu, kot so mu zaradi varovanja stavbne dediščine podvrženi prebivalci zaščitene območij. Zaradi smernic varovanja dediščine, ki jih določa ZVKDS OE Celje, med domačini pogosto prihaja do frustracije, hkrati pa je v njihovi bližini objekt – dom na Okrešlju –, ki ni deležen enakih kriterijev. Frustracijo najverjetneje povečuje tudi dejstvo, da veliko Solčavanov in Solčavank ceni zapuščino in skrbi zanjo. Dom na Okrešlju razumejo kot zapuščino, ki bi jo bilo treba ohraniti, zato se ne strinjajo z moderno zasnovo koč. Septembra 2020 je bil postavljen temeljni kamen nove koč, kar je Planinsko društvo Celje Matica beležilo kot pomemben simbolni dogodek za celjsko planinsko društvo in prihodnost novega doma,²⁹ pri Solčavanah in Solčavankah pa ni bil enako sprejet:

»Zdajle imamo zaradi Okrešlja tako: nas tukaj po domače povedano jebejo, oprostiti izrazu, gor pa ni problema, kaj se dela. Ja gor pa ni več pas tisti, kjer bi bila kulturna dediščina vključena, in to ni prav!«³⁰

27 Sicer je pri določanju meja kulturnih območij omembe vredno tudi vprašanje planin, ki so del solčavskih domačij, vendar segajo zunaj zavarovanega območja kulturnih krajin ter posledično zunaj režima varovanja.

28 Dom na Okrešlju. Spletni vir: <https://dom-na-okreslju.si/home> (pregledano 25. 3. 2021).

29 Katja Petrovec, »Na Okrešlju pestro leto 2020.« Dom na Okrešlju. Spletni vir: <https://dom-na-okreslju.si/novice/na-okreslju-pestro-leto-2020> (pregledano 11. 4. 2021).

30 Marko Logar, intervju, Logarska dolina, 24. 9. 2020.

Fotografija 2: Koča na Okrešlju, dozidana v šestdesetih letih 20. stoletja. Arhiv Urške Lenar.

Fotografija 3: Frischaufov dom na Okrešlju leta 2018. Arhiv Urške Lenar.

Fotografija 4: Vizualizacija zasnove novega doma. Rok Bordon, 2020.

Na tistih območjih Solčavskega, ki so pod kulturnovarstvenim režimom in kjer veljajo predpisi ZVKDS OE Celje, ki določajo, kaj in kako lahko gradijo in obnavljajo, konflikti med formalnimi zahtevami ZVKDS OE Celje in potrebami domačinov niso redki, četudi oboji stremijo k ohranjanju stavbne dediščine. Kljub temu da se domačini z nekaterimi regulacijami ne strinjajo, menijo, da je prav, da je območje zaščiteno in da zanj obstajajo pravila in ukrepi:

»Jaz mislim, da bi Logarska v vsakem primeru bila slej ko prej, tudi če ne bi bilo parka, pod neko zaščito kulturne dediščine. Kar je prav. /.../ So delujoče kmetije, to je najbolj zanimivo, da so večinoma kmetije, delujoče kmetije in se s tem ohranja način življenja od nazaj. Nadaljujemo tradicijo. Drugač pa ne bi bila zanimiva, če bi bilo tukaj dvajset hiš ali trideset, to bi bila čisto druga situacija. Če ne bi bilo zaščite kulturne dediščine, bi bilo čisto možno, da bi se zgodilo. Tako, da je po mojem mnenju nujno, da smo pod nekimi pogoji in tako naprej.«³¹

Domačini menijo, da ZVKDS OE Celje gleda na zadevo predvsem skozi teoretično podlago, ki je orientirana na varovanje »zamrznjene« podobe stavbne dediščine, domačini pa opozarjajo, da s tem spregledajo praktične vidike. Nekateri domačini označijo zaposlene celo kot uradnike, ki gledajo na zadevo predvsem skozi papirologijo, ob tem pa ne želijo vzpostavljati pogajanja z domačini, pri katerem bi upoštevali njihove potrebe in praktičen vidik ohranjanja.³² Občutek imajo, da se ZVKDS OE Celje osredinja zgolj na zunanost in »včasih vidijo preveč plastično stvari«,³³ ob tem pa prezrejo slabšanje kvalitete bivanja, ki ga stroga regulacija (lahko) prinese. Velikokrat je za stavbe, ki jih lastniki ne uporabljajo ali ne potrebujejo, težko pridobiti finančna sredstva za obnovo. V primeru, ko je sredstev premalo tudi za obnovo bivanjskih prostorov, lahko prihaja do težavnih situacij. Eden izmed takih primerov je domačija Macesnik, za katero so v letu 2016 pridobili delno sofinanciranje za obnovo strešne kritine. Obnova in vzdrževanje močno dotrajanega mostovža, ki vodi do bivalnega poslopja, pa lastnici pomeni velik finančni zalogaj.

31 Urška Lenar, intervju, Logarska dolina, 23. 9. 2020.

32 Pravila ohranjanja dediščine niso prilagojena niti okoljskim in podnebnim spremembam, kar lahko sploh v prihodnjem obdobju postane velika težava za prebivalce.

33 Andreja Bizjak, intervju, Logarska dolina, 25. 9. 2020.

Dediščina kot breme

Ohranjanje videza solčavskih domačij je pogojeno predvsem z obnavljanjem, kar predstavlja tudi možnost ohranjanja znanj, spretnosti in ustvarjalnosti domačinov z uporabo surovin iz okolice. Pomembna sestavina je še občutek pripadnosti lokalni skupnosti. Več domačinov poudarja, da jim je ohranjanje stavb in kulturne krajine³⁴ pomembno in da imajo za to ponotranjen občutek: »V zavesti vsakega posameznika, se mi zdi, na Solčavskem je nekak ohranjanje narave. Narave, stavbarske kulture, dediščine, vsega a ne.«³⁵ Zapuščino želijo ohranjati, vendar jim to pomeni tudi breme. Pri uresničevanju svojih želja in potreb jih prav tako omejuje odnos z ZVKDS OE Celje, kar je poudaril eden izmed sogovornikov:

»Ne vem, bi delal recimo tudi enostavni objekt. In se držijo kot pijanec plota, kakor je bilo včasih. Saj je prav. Samo jaz pa mislim, da bi bilo fajn, če bi tudi mi kaj pustili za nami. Pač oni so pustili, saj ni nujno, da so oni vse prav imeli. Jaz bi pa malo izboljšal, po moje izboljšal, po njihovo ne.«³⁶

Izjava nakazuje na razumevanje tega, da gre za zapuščino preteklih generacij, ki živi tudi v sedanjosti. Predniki se niso obremenjevali z idejo o kulturni dediščini, v današnjem času pa zavarovanost dediščine predstavlja odgovornost, ki omejuje domačine, da bi svobodno, brez pravnih omejitev gradili in kot njihovi predniki zapustili nekaj za prihodnje generacije. Za kulturno dediščino bi zato lahko rekli, da je ujeta v »medsvetju«, v vmesnem prostoru med preteklostjo in sedanjostjo.³⁷ To jo postavlja v protisloven položaj, saj predmeti in dejanja lahko postanejo dediščina šele takrat, ko jih ni več mogoče uporabljati v skladu z »duhom časa«. Že v osnovi kulturna dediščina izhaja iz konsenza,³⁸ da imajo neka stavba, področje

34 Npr. raba zemljišč, pravilo o nedeljivosti kmetij – vse to so prakse, ki jih izvajajo domačini, obenem pa so delno tudi del 132. člena ZVKD-1 (ohranjajo se vzorci poselitve v pokrajini, razmerja med odprtim prostorom in naselji, tradicionalna raba zemljišč in vzorci parcelacije, značilna vegetacija, prostorske dominante in panoramski pogledi, oblike terena, spominska obeležja, grobišča in pokopališča ter ostanki struktur).

35 Klemen Matk, intervju, Matkov kot, 24. 9. 2020.

36 Medard Šumet, intervju, Logarska dolina, 26. 9. 2020.

37 Rajko Muršič, »Kulturna dediščina: Nerazrešljive dvoumnosti svetega v profanem.« V: Dan Podjed, ur. *Kulturna dediščina preteklosti za lepšo prihodnost*. Evropski kulturni in tehnološki center, Maribor 2010, str. 5.

38 Muršič celo trdi, da so si termin kulturna dediščina izmislili politiki: »Kot sem to že večkrat postoril, moram še enkrat ponoviti, da kulturna dediščina ni znanstveni koncept, temveč kategorija, ki so si jo izmislili politiki, da bi preprečevali uničevalske pohode tiranov in nespametno

ali dejanje vrednost za družbo in za spoznavanje njene preteklosti, zaradi njihove vrednosti pa jih je treba zavarovati.³⁹ Domačini, ki so zapuščino prevzeli od prednikov, kljub njenemu preteklemu značaju z njo živijo, zato je niti ne dojemajo kot statično »zamrznjene« v času, temveč kot nekaj, kar lahko upravljajo, po potrebi spreminjajo, izboljšujejo ali dopolnjujejo. Praktičen vidik vsakdanjega življenja z zapuščino trči ob bolj statično zakonsko varovanje kulturne dediščine. Mnogi zato odnos z ZVKDS razumejo kot »*vtikovanje*«⁴⁰ v gospodarsko svobodo človeka, kar je v ospredju predvsem pri odnosu domačinov do lastnih gospodarskih poslopij. Na nekaterih domačijah se primarno ukvarjajo s kmetijstvom, vendar se zaradi življenja na varovanem območju spopadajo z akterjem, ki posredno omejuje njihova gospodarska prizadevanja. Na drugih domačijah kmetijstvo ne pomeni več primarne dejavnosti ali pa je ta dejavnost popolnoma opuščena. Oboji pa se srečujejo s finančno obremenitvijo: prvi zaradi gospodarskih potreb in pogosto dražjimi stroški obnove, drugi pa so poleg izdatkov za obnovo primorani objekt obdržati, kljub temu da ne služi več primarni funkciji.

Varstvo kulturne dediščine je težko izvesti brez ukrepov, ki bi na neki način posegali v pravice individualne in skupne rabe, težave pa nastopijo – kot je razvidno na primeru Solčavskega –, kadar so zahteve po varovanju v nasprotju s potrebami vsakdanjega življenja.⁴¹ Zvezda Delak Koželj v delu *Etnologija in varstvo naravne in kulturne dediščine* navaja opažanja o nesorazmerju med omejitvami lastninskih pravic in javnim interesom varovanja kulturne dediščine. Slednje se nanaša tudi na odsotnost finančnih spodbud, saj *Zakon o varstvu kulturne dediščine* določa le financiranje vzdrževanja in obnove kulturnih spomenikov.⁴² Po univerzalnem sistemu vrednotenja, oblikovanem za potrebe upravljanja s svetovno kulturno dediščino,⁴³ lahko vre-

brisanje tistega zgodovinskega spomina, ki je po presoji poklicanih pomembno za celotno človeštvo.« (Rajko Muršič, 'Kulturna dediščina: Nerazrešljive dvoumnosti svetega v profanem.' V: Dan Podjed, ur. *Kulturna dediščina preteklosti za lepšo prihodnost*. Evropski kulturni in tehnološki center, Maribor 2010, str. 5).

39 Rajko Muršič, 'Kulturna dediščina: Nerazrešljive dvoumnosti svetega v profanem.' V: Dan Podjed, ur. *Kulturna dediščina preteklosti za lepšo prihodnost*. Evropski kulturni in tehnološki center, Maribor 2010, str. 5.

40 Klemen Matk, intervju, Matkov kot, 24. 9. 2020.

41 Zvezda Delak Koželj, *Etnologija in varstvo naravne in kulturne dediščine*. Zavod za varstvo kulturne dediščine, Ljubljana 2009, str. 7, 8.

42 Zvezdana Delak Koželj, n.d., str. 42.

43 Feilden in Jokiletho po Zvezda Delak Koželj, *Etnologija in varstvo naravne in kulturne dediščine*. Zavod za varstvo kulturne dediščine, Ljubljana 2009, str. 58, 59.

dnosti kulturne dediščine umestimo v dve krovni kategoriji: kulturne ter sodobne družbenoekonomske vrednosti.⁴⁴ Akterji lahko znotraj kategorij prepoznavajo različne vrednosti kulturne dediščine kot bolj ali manj pomembne. Za nekatere domačine ima lahko dediščina večjo ekonomsko vrednost (v povezavi s tržno dejavnostjo v obliki nastanitve, turizma ali izobraževalno vrednost v povezavi z muzejsko dejavnostjo), za druge pa ima lahko predvsem identitetno vrednost (čustveno navezanost, pripadnost kraju ali identifikacijo s predniki). V ospredje lahko uvrščamo tudi funkcionalno vrednost (zlasti pri obravnavi objektov, ki so v zasebni lasti, hkrati pa so prepoznani kot kulturna dediščina). Tako nekatere stavbe še danes ohranjajo svojo prvotno funkcijo, druge stavbe pa jo izgubljajo. Na tem mestu se okviru varovanega območja srečajo z osebnimi interesi glede obnove, rušenja ali novogradnje stavb.

Nekateri Solčavani in Solčavanke poudarjajo, da se v določenih pogledih počutijo nelagodno zaradi vnaprej določenega videza doline. Tako postavljajo pod vprašaj »pravilnost videza«, ki temelji na predpisih zunanjega akterja in ne na željah domačinov. Menijo, da bi njihov pogled na ohranjanje dediščine moral pretehtati stremljenja ZVKDS OE Celje, saj so oni tisti, ki živijo z dediščino ter s finančnim in praktičnim vložkom skrbijo za njeno ohranjanje. *Zakon o varstvu kulturne dediščine* sicer določa varovanje kot sklop ukrepov, s katerimi se zagotavlja nadaljnji obstoj in vzdrževanje, obnova in oživljanje kulturne dediščine, ustavno pa je tudi določeno, da je vsakdo dolžan prispevati k varovanju naravnih znamenitosti, redkosti ter kulturnih spomenikov.⁴⁵ Vito Hazler je leta 2010 kot enega izmed večjih problemov v zaščitenih območjih prepoznal oddaljenost državnih institucij od vsakdanjega življenja; ugotavlja, da je med strokovnjaki in državljani premalo sodelovanja v obliki izobraževanj in mentoriranja.⁴⁶ To je nekaj, kar v odnosu do predstavnikov ZVKDS OE Celje poudarjajo domačini. Ne gre za to, da ne bi želeli ohranjati zapuščine, pogrešajo pa jasnejša navodila in izobraževanja o smernicah,⁴⁷ ki jih morajo upoštevati. Prav tako pogrešajo informacije o formalnih postopkih varovanja. To ugotavlja tudi Hazler, ki poudari, da je ključno sodelovanje z lokalnim prebivalstvom, ki mu mora biti omogočena določena mera sodelovanja pri ustvarjanju

44 Med kulturne vrednosti uvršča identitetne vrednosti, relativne umetniške ali tehnične vrednosti in vrednosti redkosti, med sodobne družbenoekonomske vrednosti pa uvršča ekonomske, funkcionalne, izobraževalne, družbene in politične vrednosti.

45 Zvezda Delak Koželj, n.d., str. 52.

46 Vito Hazler, 'Protection and Presentation of Cultural heritage in the Triglav National Park and in Regional and Landscape parks in Slovenia.' *Etnološka istraživanja*, let. 15, Hrčak 2010, str. 53.

47 Marjana Vršnik, intervju, Robanov kot, 25. 9. 2020.

smernic.⁴⁸ Podobno pomembno vlogo imajo domačini pri posedovanju večšin in znanja o zapuščini, ki so lahko osnova za kvalitetno obnovo kulturnih znamenitosti in zaščite narave.⁴⁹

Solčavani in Solčavanke problematizirajo predvsem komunikacijo z ZVKDS OE Celje in pomanjkanje terenskega dela konservatorjev, med katerim bi lahko prisluhnili željam domačinov in tako ocenili razmerje med predpisi in realizacijo obnov. Nekateri imajo občutek, da ukrepom primanjkuje »*zdrave kmečke pameti*«. ⁵⁰ Pravijo, da o tem težko sodijo, a se jim zdi, da je življenje zaradi tega »*težje kot drugje*«. ⁵¹ Nekateri (prestroke) predpise označijo celo kot način odvzemanja svobode. Ena izmed sogovornic je na primer poudarila, da ZVKDS OE Celje ne odobrava ograje, s katero je zaščitila svoj »*intimni prostor*«⁵² pred očmi turistov, in tako čuti, da posega v njene zasebne odločitve. Mnogi prebivalci Logarske doline menijo, da zaposleni niso pravični do njih, saj jim kljub temu, da je podoba doline lepo ohranjena in da se trudijo, da bi se zapuščina v večji meri ohranila taka, kot je, očitajo, da k ohranjanju ne prispevajo dovolj. Nelagodje občutijo, ker jih prepogosto grajajo in se posvečajo predvsem željam domačinov po spremembah, ki ne sovpadajo z varstvenimi režimi. Strokovnjaki iz ZVKDS OE Celje pa niso pozorni na njihova prizadevanja v primerih, ko zadeve opravljajo pravilno. Problematizirajo tudi odsotnost dialoga, skozi katerega bi prisluhnili njihovim željam oziroma prek katerega bi lahko dosegli soglasje. Domačini poudarjajo kontinuiteto bivanja na območju Solčavskega. Svoja stališča legitimirajo z dejstvom, da je ZVKDS OE Celje v odnos med domačini in zapuščino vstopil šele nedavno,⁵³ medtem ko sami na tem območju »prebivajo«⁵⁴ več stoletij. To je izrazito pri domačijah, ki imajo – sodeč po zapisih iz gornjegrajskega urbarja – vsaj šeststoletno zgodovino. Prav ta dolgotrajna rodbinska prisotnost legitimira odločanje o življenju na Solčavskem, ohranjanje zapuščine ter gospodarjenje z njo. Zato pri sodelovanju z ZVKDS OE Celje prihaja do nezadovoljstva:

48 Vito Hazler, 'Protection and Presentation of Cultural heritage in the Triglav National Park and in Regional and Landscape parks in Slovenia.' *Etnološka istraživanja*, let. 15, 2010, 67.

49 Vito Hazler, 'Protection and Presentation of Cultural heritage in the Triglav National Park and in Regional and Landscape parks in Slovenia.' *Etnološka istraživanja*, let. 15, 2010, 67.

50 Andreja Martinčič, intervju, Logarska dolina, 26. 9. 2020.

51 Andreja Martinčič, intervju, Logarska dolina, 26. 9. 2020.

52 Andreja Bizjak, intervju, Logarska dolina, 25. 9. 2020.

53 Klemen Matk, intervju, Matkov kot, 24. 9. 2020.

54 Klemen Matk, intervju, Matkov kot, 24. 9. 2020.

»Zavod bi moral bolj sodelovati, pa bolj upoštevati nas domačine. Bom rekel take, res avtohtone domačine, ne tistega, ki se je preselil tamle pa da je dve leti v Logarski /.../. Tak, ki že celo življenje, pa predniki, živi: takega je treba upoštevati.«⁵⁵

Napetosti med ZVKDS OE Celje in domačini pre pogosto preglasijo primere zglednega sodelovanja in komunikacije. Vendar nekateri Solčavani in Solčavanke povedo, da so imeli pozitiven odnos takrat, ko jim je ZVKDS OE Celje jasno podal smernice obnove ter ko so bili tudi sami (domačini) pripravljani na usklajevanje.⁵⁶ Svetovanje je v teh primerih ključno:

»Nam je bilo to bolj v redu kot pa ne, smo v redu sodelovali, so nam pomagali izvajalce najti. Kakšen dober nasvet so imeli kdaj, kako kaj rešit. Včasih jim tudi kaj ni bilo všeč, pa je zmeraj kompromis možen.«⁵⁷

Podoba nekoč in danes

Osnova za sistematično in učinkovito ohranjanje kulturne krajine, ki smo ga primerjale z »zamrznitvijo« stavbne in krajinske podobe, so urejeni predpisi. V letu 2008 so strokovni delavci ZVKDS OE Celje pripravili nov dokument, v katerem so združili razdrobljene smernice za varovanje kulturne dediščine in dodali seznam obstoječih kulturnih spomenikov na območju občine Solčava.⁵⁸ Istega leta je prišlo tudi do najnovjših sprememb *Zakona o varstvu kulturne dediščine*,⁵⁹ zato domačini to leto prepoznajo kot mejnik v poostrenem nadzoru. Ta nadzor sledi zgodovinsko nekonsistentni in nedoločeni podobi krajine, ki jo predpostavljajo pravila ZVKDS OE Celje, kar med Solčavani in Solčavankami povzroča nejasnosti. Zaradi oblikovne neustreznosti ZVKDS OE Celje denimo zagovarja odstranitev nadstreška pri hotelu Plesnik, a so s pomočjo starih fotografij lastniki ugotovili, da je ta nekoč stal na današnjem mestu:

55 Marko Logar, intervju, Logarska dolina, 24. 9. 2020.

56 Marjana Vršnik, intervju, Robanov kot, 25. 9. 2020.

57 Tina Cerar, intervju, Robanov kot, 23. 9. 2020.

58 Tanja Hohnec, »Strokovne zasnove varstva kulturne dediščine za območje občine Solčava.« Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Celje, Celje 2008. Spletni vir: https://gis.gov.si/MK_eVRDpredpis/SZ/eVRD_SZ_Solcava_2008_02_00.pdf (pregledano 8. 4. 2021).

59 Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1). Spletni vir: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregled-Predpisa?id=ZAKO4144> (pregledano 8. 4. 2021).

»Recimo hotel, vam dam en primer, v hotelu je, če ste videli, tam zraven je Palenk, tisti objekt, pa hotel, potem vmes je pa ta nadstrešek, da lahko greš pod streho tja. In hočejo, da tisti nadstrešek podrejo, da ne vem koga moti. Pa smo našli stare slike, tam ko je hotel, stoji neko zavetišče, zadaj je nek drug objekt, vmes je pa točno tak nadstrešek, tako da vidiš, da malo hočejo nekaj po svoje včasih, tako da, ne vem /.../.«⁶⁰

Podobno so denimo prepovedali šope,⁶¹ čeprav je na eni izmed starih fotografij razvidno, da jih je некоč imela vsaka hiša. Domačini opozarjajo, da so ob strogih pravilih in ukrepih zmedeni in ne vedo, kaj vzeti za zgled podobe krajine.

Fotografija 5: Poslopja na kmetiji Plesnik v tridesetih letih 20. stoletja. Arhiv Urške Lenar.

60 Medard Plesnik, intervju, Logarska dolina, 24. 9. 2020.

61 Šopi so konci strehe, kjer je špica.

Fotografija 6: Spremenjena podoba kmetije Plesnik danes. Urška Lenar, Logarska dolina, 2021.

Skózi čas se je zaradi modernizacije potreba po doloèenih stavbah zmanjšala. Kmetije so veèinoma obdržale le tiste, ki so jim služile. V ospredju ni bilo vprašanje, ali stavbo obdržati zaradi pripisane kulturnodedišèinske vrednosti, temveè praktiènosti. Na tem mestu poudarjamo tudi primer kašč, ki so s tem, ko se je potreba po prostoru za skladišèenje zmanjšala, ker so žito začeli kupovati sproti, izgubljale prvotno namembnost.⁶² Zanimivo je, da so novogradnje danes strogo regulirane, èetudi je bilo vèasih veè stavb – predvsem zaradi manjših kmeèkih poslopij s specifièno uporabnostjo, kot so svinjaki ali kašèe. Potemtakem trenutna podoba doline ne temelji veè le na stavbah, ki služijo opravljanju kmetijskih dejavnosti, temveè predvsem na idealizirani podobi krajine in predstavi solèavskega kmeèkega življenja, kar pogosto služi potrebam turizma in kulturnovarstvenih reŹimov.

⁶² Tina Cerar, intervju, Robanov kot, 23. 9. 2020.

Kako naprej?

Za uspešno sodelovanje in končni rezultat, tj. čim kakovostnejše in vzdržnejše varovanje stavbne dediščine, je pomembno »ponotrnanjenje« kulturnovarstvenih vrednosti, informiranje in izobraževanje. V primeru Solčavskega bi bilo v prihodnosti smiselno načrtno vzpostavljajanje mreže izobraževalnih in svetovalnih srečanj med ZVKDS OE Celje ter Solčavani in Solčavankami, kar bi omogočilo dialog med strokovnjaki in lokalnimi prebivalci. Le s sodelovanjem v vseh fazah obnov in gradenj (in ne s popraviljanjem napak za nazaj)⁶³ se lahko vzpostavijo dobre prakse, ko ZVKDS OE Celje nudi informacije o ustreznih izvajalcih in morebitnih razpisih za finančno pomoč ter strokovno interdisciplinarno mnenje.⁶⁴ Kljub interesu in »notranjemu občutku«⁶⁵ za ohranjanje zapuščine, domačini formalno ureditev varovanja večinoma razumejo kot zagotovilo za nadaljnje ohranjanje objektov in si zato želijo plodnega sodelovanja z ZVKDS OE Celje.

Pomemben vidik pri varovanju stavbne dediščine je tudi lokalna preskrba z gradbenim materialom in veččinami. Pri tem se pojavlja nekaj paradoksov. Tak je primer uvažanja peska iz Pirešice, ki je nadomestilo za pesek iz hudourniške struge v Robanovem kotu, saj je praksa postala naravovarstveno vprašljiva⁶⁶ zaradi posega v območje krajinskega parka. Primer dobre prakse pa je izkoriščanje naravnega vira – kamna, ki ga domačin Medard Šumet integrira v kulturne spomenike. Glede na to, da je gozdarstvo ena izmed glavnih gospodarskih panog na območju Solčavskega, se ohranjajo tudi z lesom povezane dejavnosti: gozdarstvo, žagarstvo, mizarstvo in *cimpranje*.⁶⁷ Po besedah Solčavanov in Solčavank bi bilo pri prenovah najbolj smiselno spodbujati sodelovanje domačih rokodelcev in obrtnikov, kar je včasih zaradi financiranja težko udejanjati. Solčavanom in Solčavankam se zdijo regulacije

63 Primer take prakse je viden iz citata: »In takrat je pisalo, da je dovoljena kritina opečne barve. Čez nekaj let smo jih pa nekaj rabili in so bili tukaj, pa so rekli: ›Ja, kdo pa je vam dovolil rdečo streho tukaj dat?‹ In sem rekel, da je notri v gradbenem (dovoljenju).« Medard Šumet, intervju, Logarska dolina, 26. 9. 2020.

64 Tina Cerar, intervju, Robanov kot, 23. 9. 2020.

65 »Ja, je bilo kar komplicirano, saj to so uradniki ... zakoni taki in drugačni, kar nekaj zahtevajo določene papirje pa to, no, je pa urejeno vse, tako da ni nekaj, da bi zdaj bila kaka dilema, da ne moreš ... da bi te kdo kaj zafrikaval, češ zdaj moraš pa podreti ali pa karkoli.« Veronika Ošep, intervju, Robanov kot, 23. 9. 2020.

66 Medard Šumet, intervju, Logarska dolina, 26. 9. 2020.

67 Grajenje iz lesa.

življenja na varovanem območju stroge,⁶⁸ zato si želijo, da bi se jim v določeni meri prilagodile. ZVKDS OE Celje bi s prilagajanjem predpisov domačinom omogočil soustvarjanje zapuščine in kulturne dediščine. Menimo, da bi pristopu ustrezala participatorna metoda,⁶⁹ ki bi domačinom omogočila lažje razumevanje predpisov in postopkov, zaposlenim na ZVKDS OE Celje pa približala zadržke lokalnega prebivalstva. Navkljub seznamu kulturnih spomenikov, strokovnim smernicam in terenskim ogledom, zgodovinski razvoj solčavske stavbne dediščine ni dovolj natančno zbran in dokumentiran ter dostopen zainteresirani javnosti. Na občini sicer ne razpolagajo z etnološkim kadrom, vendar je zanimanja za tematiko dovolj za resen premislek o vlogi etnologa na občini, v centru Rinka ali pri katerem izmed turističnih ponudnikov. V metaforičnem pomenu lahko govorimo o »strokovni samooskrbi«,⁷⁰ pri kateri bi denimo lokalni etnolog ali lokalna etnologinja predstavljal/-a interese prebivalcev, s svojo izobrazbo pa bi pripravljaj/-a izobraževanja in delavnice ter na ta način prebujal/-a aktivno vključevanje vseh lokalnih prebivalcev, ki so *de facto* povezani s kulturno dediščino. Na ta način bi deloval/-a kot mediator/-ka med domačini in ZVKDS OE Celje. V tem oziru je treba osvetliti tudi delovanje Centra Rinka, ki že skrbi za interpretacijo dediščine na Solčavskem v turističnem kontekstu ter obiskovalce in obiskovalke opozarja na lokalne specifične: videz stavb, obdelavo in uporabo lesa, travniško rastje, gozdove, gore.

Zdi se, da se obe kategoriji, dediščina in zapuščina, potegujeta za priznanje verodostojnosti, originalnosti in avtentičnosti. Legitimirata pa se na različne načine: prva sloni na mednarodnih konvencijah in konsenzu ideje kulturne dediščine, druga pa na kontinuiteti bivanja z zapuščino in posledično njenim dinamičnim spreminjanjem. V prispevku smo povzele različne vidike kulturne dediščine – nismo se osredinile zgolj na to, kaj kulturna dediščina je, temveč tudi na to, zakaj in katera vprašanja se odpirajo ob njenem varovanju. Osrednja ugotovitev je izpeljana iz različnega razumevanja kulturne dediščine glede na akterje: kulturna dediščina je povezana z (institucionalnim) varovanjem, zapuščina pa z ohranjanjem.

68 Dejstvo je, da mora na zavarovanem območju Solčavskega (Robanov kot, Logarska dolina, Matkov kot in Podolševa) vsakdo pred obnovitvenimi gradbenimi deli pridobiti soglasje (tudi) od ZVKDS OE Celje.

69 Npr. opazovanje na terenu, pogovori z domačini in ugotavljanje njihovih potreb, pri tem pa vključevanje in obzirnost do »nujnega« režima varovanja.

70 Dodatno upanje za (še) večje zavedanje pomena edinstvene kulturne dediščine na Solčavskem in soustvarjanje njene uporabe »od spodaj navzgor« pomeni podatek, da je (bil) študij etnologije in kulturne antropologije v Ljubljani zanimiv za lokalne prebivalce.

Domačini zapuščino razumejo bolj dinamično; kot nekaj, kar je vpeto v njihovo vsakdanje življenje in je zato ne razumejo kot ne-spreminjajoče se. Medtem pa je kulturna dediščina v režimih varovanja razumljena statično, skoraj »zamrznjeno« v času. Statični in dinamični vidik se v prispevku srečata, smiselno pa bi bilo, da bi se združila – le tako bi bilo varovanje kulturne dediščine prilagojeno vsakdanjemu življenju in potrebam, ki vzniknejo z družbeno-kulturnimi spremembami. Avtorice tega prispevka verjamemo, da je vključenost lokalnega prebivalstva ključna ter da bi morala biti težišče sodelovalnih prizadevanj, soustvarjanja smernic, izboljšanja dialoga ter predvsem izobraževanj, ki bi povezala Solčavane in Solčavanke ter ZVKDS OE Celje.